

Nr 357.

Av herrar **Lundquist** i Rotebro och **Holmström**, om
utbetalning av vissa belopp till förre kommissarien
vid fästningspolisen i Boden *E. A. Clementz*.

Genom motionerna nr 387/1930 och nr 262/1931, båda i andra kammaren, har det tidigare föreslagits, att riksdagen måtte tillerkänna förre poliskommissarien vid fästningspolisen i Boden *E. A. Clementz* en ersättning med 34,624 kronor 1 öre plus vissa kostnader och ränta från den 4 juni 1928 för lidna ekonomiska skador i sammanhang med hans entledigande från sagda tjänst den 20 mars 1920. Som bekant hade detta belopp framkommit såsom resultat av rättegångsförhandlingar vid Stockholms rådhusrätt, d. v. s. parterna voro ense om att beloppet ifråga, däri dock ej ränta inräknats, utgjorde den ekonomiska skada, som *Clementz* lidit på grund av tjänstens förlust. Att beloppet icke kan anses som annat än en minimiersättning framgår därav, att de mycket betydande ränteförluster, som uppstått fram till stämningdagen den 4 juni 1928, ej medräknats i det ovannämnda, av Stockholms rådhusrätt utdömda beloppet, på grund av att yrkande på dylik ersättning saknades i stämningsansökan, i sin ordning beroende på glömska eller förbiseende av *Clementz'* advokat.

Motionen nr 387/1930 bifölls så tillvida av riksdagen, att ett belopp å 20,000 kronor tillerkändes *Clementz* såsom ersättning för vissa honom åsamkade förluster att utbetalas under förutsättning, att han kunde visa sig hava träffat ackord med sina borgenärer.

Motionen nr 262/1931, som avsåg att bereda *Clementz* rimlig ersättning, d. v. s. den ersättning, som av Stockholms rådhusrätt utdömts — längre syftade motionen icke, ehuru en rimlig ersättning väl kan tänkas ligga åtskilligt däröver — blev av riksdagen avslagen på grund av statsutskottets avstyrkande utlåtande.

Vi hava erfarit, att ett på särskilt sätt beskaffat ackord numera träffats, och att redan beviljad ersättning på den grunden utbetalts till *Clementz'* ombud. Emellertid har *Clementz* icke genom ackordet blivit befriad från all skuld, utan åvilas honom fortfarande en mycket betydande sådan.

Sistnämnda förhållande utgör en av bevekelsegrunderna till att vi nu återkomma med ny motion i samma ärende. Föreskriften om ackordsuppgörelse såsom villkor för den beviljade ersättningens utbetalande, så att *Clementz* kunde bli fri från en hårt tryckande skuldbörda, synes hava miss-tolkats, uppenbarligen emedan ackordets beskaffenhet icke tydligt eller, rättare sagt, icke alls angivits. Vi anse, att det icke kan vara riksdagen värdigt att vilja frånträda sitt uppsåt att avlyfta *Clementz'* skuldbörda, då

detta nu kan ske praktiskt taget fullständigt genom att giva honom full ersättning, varmed vi mena nyssnämnda minimiersättning, sådan denna noga uträknats inför Stockholms rådhusrätt. De starka billighetsskäl, som tidigare åberopats till stöd för uppfattningen, att någon ersättning borde utgå, kunna i lika mån åberopas för full ersättning. Ty varför skulle riksdagen icke vilja tillerkänna honom sådan ersättning, då det erkännes, att han lidit skadan genom vissa myndigheters åtgärder utan eget förvållande? Varför skulle han få blott delvis ersättning? Det är naturligtvis icke här tal om juridisk rätt till ersättning — den sidan av saken är utagerad — men däremot är det fråga om den av riksdagen själv erkända rätten, nämligen den moraliska, den ur vilken de starka billighetsskälen äro hämtade. Det finns som bekant olika slag av hedersskulder och förpliktelser, som sakna rot i juridisk rätt.

Då denna ersättningsfråga förekom till avgörande i första kammaren på grund av motionen nr 262/1931, uppstod debatt, vars inledning enligt första kammarens protokoll nr 35 av den 13 maj 1931 utgjordes av ett anförande av herr Norling, som utvecklade och anförde följande synpunkter och omständigheter, utgående från den meningen, att den föreliggande frågan icke kunde avfärdas så enkelt, som utskottet syntes förmena. Herr Norlings anförande, i vilket herrar Björnsson, Leander, Albert Bergström och Hellberg instämde, göra vi härmed även till vårt.

Med Clementz' entledigande från tjänsten som fästningspoliskommissarie i Boden förhöll det sig ju som bekant på det sättet, att Clementz efter telegrafisk ansökan blivit utnämnd till innehavare av befattningen ifråga, och han ansåg sig hava starka skäl att förmoda, att denna utnämning var definitiv, vilket gav honom anledning att frånträda sin förutvarande befattning. Emellertid visade det sig ju sedermera, att Kungl. Maj:t upphävde fästningskommendantens beslut, och på det sättet ställdes Clementz utan varje anställning.

Den år 1931 föreliggande motionen innebar, att riksdagen måtte komplettera det med anledning av motionen nr 387/1930 fattade beslutet, så att syftet därmed kunde i möjligaste mån uppnås. I realiteten skulle ett bifall till motionen nr 262/1931 hava inneburit, att Clementz erhållit ytterligare 14,624 kronor 1 öre plus kostnader och ränta från den 4 juni 1928. I den motion, som förelåg vid 1930 års riksdag och som då bifölls på sätt ovan nämnts, återgavs bl. a. Högsta domstolens utslag i målet, och i anslutning därtill anfördes, dels att en framstående rättsauktoritet velat hävda en uppfattning, motsatt den av Högsta domstolen tillkännagivna, dels att Clementz indirekt hänvisats att av kommendanten söka utfå ersättning, och slutligen dels att riksdagens militieombudsman icke kunnat finna skäl att föra eller förordna om ansvarstalan mot kommendanten för tjänstefel i utnämningsärendets handläggning.

Härtill må fogas en synnerligen viktig upplysning, nämligen att Clementz har sökt att begagna sig av den antydda utvägen att av kommendanten söka utfå ersättning, icke allenast genom hänvändelse till riksdagens militie-

ombudsman, som var den naturliga och riktiga vägen, utan även genom att så att säga taga saken i egen hand. Självfallet kunde han icke föra ansvarstalan mot kommendanten för tjänstefel, ty därtill var han obehörig — den ende, som kunde vara behörig att föra talan, var militieombudsmannen. Men trots utsiktslösheten att vinna något därigenom lät han instämma kommendanten till Stockholms rådhusrätt att solidariskt med kronan svara i målet om ersättning. Utgången blev ju också den förutsedda, ty rådhusrätten förklarade frågan icke kunna upptagas till prövning, emedan sådan prövning måste ske i samband med ansvarstalan för tjänstefel. Således var denna utväg stängd för Clementz.

I sin klagoskrift till militieombudsmannen, som ingavs den 27 februari 1922, yttrade Clementz bland annat: »Jag vill icke försumma nämna, att jag på kommendantens i Boden hemställan av statsmedel nyligen erhållit en gratifikation på 1,500 kronor för mitt i Boden nedlagda arbete i fästningspolisens tjänst. Även om detta belopp betraktas underförstått såsom delvis ersättning för mina förluster, så täcker det emellertid knappast mina flyttnings- och resekostnader, vadan det väsentligaste av mitt mellanhavande med staten ännu återstår ouppklarat, men jag har ingen fast grund att bygga en skadeståndstalan på, enligt mitt förmenande, så länge det saknas laga dom därpå, att kommendanten i Boden i handläggningen av detta utnämningssärende begått ämbets- eller tjänstefel. Om det genom domstolsutslag bliver fastställt, att kommendanten förfarit felaktigt och förty bliver dömd till ansvar, så bliver därmed, förmenar jag, samtidigt fastslaget, att han, formellt sett, bör stånda även skadeståndsansvar och staten medelbart genom honom, som är statens organ. Skulle däremot ett domstolsutslag blive friande, så torde därmed statens omedelbara skadeståndsansvarighet ha blivit ådagalagd.»

Det är alltså tydligt, att Clementz sökt begagna sig av de av lagstiftningen anvisade vägarna för att uppnå sin rätt, men dessa vägar ha av någon anledning visat sig oframkomliga. Den under år 1925 tillkomna polislagstiftningen har till viss del avhjälpt bristen i den tidigare lagstiftningen, så att en polisman, som numera söker annan tjänst, icke behöver befara, att han skall förlora sitt förutvarande yrke, i händelse han efter utnämning till den sökta tjänsten måste lämna denna på grund av överklagande.

Man frågar sig nu, om det kan vara rimligt, billigt och rätt att en enskild man i nödställd belägenhet skall i hela sitt liv bära nedbrytande följder av en ofullkomlig lagstiftning, i all synnerhet sedan den lagstiftande makten kommit till insikt om, att lagstiftningen varit ofullkomlig, och sökt rätta till densamma. Nu har ju Högsta domstolen fränkät Clementz all rätt till ersättning av staten. Det kan givetvis aldrig bli tal om att kritisera Högsta domstolens utslag i målet, men väl kan man ha anledning framhålla, att det måste vara något fel med den lagstiftning, som är sådan, att ett dylikt utslag kan grunda sig på densamma.

Man kan således icke utan vidare avvisa den frågan, varför icke ett med fullmakt och genom utgiven kommendantsorder befast avtal om anställning

skulle vara grundläggande för rätt till ersättning, i händelse avtalet brytes av den avtalsslutande myndighetens huvudman. I motionen nr 262/1931 anföres lagen om avtal den 11 juni 1915 såsom grundande rätt till ersättning i mål mellan parter i allmänhet, och om något undantag till förmån för staten finnes icke stadgat däri, såsom naturligt är. Tar man kännedom om innehållet i denna lag, så finner man, att ett genom ombud träffat avtal med tredje man skall vara bindande för ombudets huvudman även för det fall, att ombudet trätt utom ramen för sin befogenhet och tredje man icke insett eller kunnat inse detta förhållande. Att Clementz varit i god tro, därom vittnar allt hans görande och låtande. Och kommendanten har i visst sammanhang förklarat, att han ansåg sig skyldig att behandla Clementz' ansökan såsom rätteligen gjord, enär den ostridigt inkommit före ansöknings-tidens utgång, visserligen telegrafiskt. Det har ingenstädes gjorts gällande, att kommendanten valt Clementz framför bättre meriterade sökande. Men däremot har det gjorts gällande att kommendanten handlagt utnämningss-ärendet felaktigt. Om man nu bortser från mängden av skymmande förklaringar och ordvändningar, har alltså resultatet av den långa rättsproceduren blivit det: Kommendanten begick ett fel — Clementz blev pliktig att bära följderna. Och att det icke är fråga om bara måttliga följder, det kan en-
var, som vill fatta betydelsen av vad som skett, nog inse.

Clementz har till stöd för sin uppfattning, att Kungl. Maj:t icke bort till prövning upptaga anförda besvär över utnämningen, bland annat åberopat Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående fästningspolispersonalens i Boden och Karlsborg tillsättande, tjänstgöring och avgång m. m., given Stockholms slott den 28 mars 1917. I denna kungörelse finnes icke ens en antydning om att besvär skulle kunna anföras över kommendantens utnämningssbeslut, men däremot är kungörelsen så avfattad, att det måste anses i hög grad ursäktligt, om man får den föreställningen, att kommendantens utnämning var definitiv. Det var just denna föreställning Clementz fick, och det var på den han grundade sitt handlingssätt, då han frånträdde den befattning han tidigare innehåft. Om där hade stått, att fullmakt finge utfärdas, först efter det utnämningen vunnit laga kraft, ja, då hade missförstånd eller miss-tolkning icke behövt ifrågakomma, ty då hade därmed antytts, utan att vara direkt utsagt, att besvär kunde anföras. I andra rummet bidrager till en sådan uppfattning frånvaron av anvisning om besvär samt i någon mån även en annan föreskrift i sagda paragraf, nämligen föreskriften att kommen-danten skall om tillsättandet av poliskommissarie göra anmälan till chefen för lantförsvarsdepartementet, d. v. s. det är icke tal om något underställande för prövning.

Av vad nu anförts, torde det tydligt nog framgå, att det finnes starka skäl för det anspråk mot staten, som Clementz rest. Riksdagen har redan en gång erkänt, att det finnes fog för Clementz' krav, och riksdagen har som sagt delvis tillmötesgått desamma. För vår del tycka vi, att det är föga värdigt att i ett sådant fall som detta ackordera med borgenären. Sedan man en gång erkänt, att hans krav är berättigat åtminstone ur synpunkten

av billighetsskäl, så hade det varit riktigare att först som sist ge honom vad han rimligtvis bör ha.

Till försvar för statsutskottets avstyrkande utlåtande yttrade herr Widell bl. a., att man mycket gärna skulle vilja göra något för att hjälpa Clementz, om man kunde göra det utan sådana principiella betänkligheter, som måste möta, om man ville gå längre än vad som skedde år 1930 (d. v. s. genom beviljandet av 20,000 kronor). Vi hysa en rakt motsatt uppfattning. Om nämligen staten genom en ofullkomlig eller bristfällig lagstiftning vållat enskild man en så grundgående skada, som det i förevarande fall är fråga om, så måste ett principbetänkande giva till resultat, att staten bör på bästa sätt söka bota den vållande skadan. Ur ekonomisk synpunkt är det ju långt ifrån en bagatellsak för Clementz, som det rör sig om. Han är nu konkursmässig, enligt vad vi erfarit, och befinner sig snart i den situationen att för andra gången få se sitt hem skövlad på grund av denna olycksaliga utnämning i Boden för mer än 12 år sedan. Att motionärerna och herr Norling påyrkat beviljande av den ersättning åt Clementz, som av Stockholms rådhusrätt utdömdes, betyder alldeles icke kritik av Högsta domstolens utslag i målet, vilket herr Widell trodde sig finna, utan kritik mot den till grund för utslaget liggande lagstiftningen, vilket ju är något helt annat.

I debatten deltog även herr Johan Nilsson från Malmö. Hans anförande var av följande lydelse:

»Herr Talman! Eftersom saken har förts på tal här i dag, så vill jag för min del tillkännage, att jag har den uppfattningen, att det inte kan råda den ringaste tveksamhet om att man här begått en orättvisa mot en person, som man har dragit ifrån en anställning i en kommuns tjänst. Jag yttrade inte något om den saken i fjol, därför att avdelningens ordförande förfäktade de meningar, som hade legat bakom majoritetens i utskottets ståndpunkt, men eftersom det nu har kommit fram, skall jag be att få tillägga, att jag finner det upprörande, att en person kan behandlas på detta sätt av svenska staten.

Att man emellertid kommit att stanna vid detta beslut har ju sin grund i den gamla, här många gånger uttalade uppfattningen: Har det hänt någonting sedan i fjol, som kan motivera en ändring? Riksdagen är ju inte en institution, som så där lätt kan hoppa från en mening till en annan, utan den vill ju alltid ha motiv för de ändringar, som kunna behöva vidtagas i redan fattade beslut. Det är upprörande, säger jag, att personen i fråga har behandlats på detta sätt av svenska staten. Han hade anställning i Malmö och sökte, såsom herr Norling framhållit, en befattning i Boden, fick den, ditkallades och slutade i Malmö, där hans plats besattes. Sedan behagade man, som så ofta sker, överklaga utnämningen. Han kördes utan vidare i väg. Han stod där utan plats och blev tvungen att föra en oerhörd kamp för sin existens; han måste ta lån och växlar i det oändliga för att kunna existera. Han hade ingen anställning. Då vidtar han den åtgärd, som herr Norling här så utförligt och klart redogjort för: han stämmer staten. Rådhusrätten i Stockholm tilldömer honom 34,000 kronor, men utslaget står

sig inte i högre rätt. Alla formaliteter äro här iakttagna, så ur den synpunkten finns det varken anledning eller rätt att klandra den fällda domen. Den måste respekteras. Men även om allt är formellt riktigt, måste det allmänna rättsmedvetandet reagera mot att en person på detta sätt skall kunna blottställas och behandlas orättvist utan att få rätt. Det är, som sagt, emedan saken förts på tal, som jag måste säga detta. Vad fjolårets beslut beträffar, grundade det sig ju på kompromiss i utskottets första avdelning. Ett tag såg det ut att bli klart avslag — så tveksam var man att gå in på denna linje. Jag har för min del den uppfattningen, att man av rimlighetsskäl bort tillmötesgå framställningen, ty ingen kan ju säga annat än att bärande skäl förelågo för Stockholms rådhusrätts utslag. Det var många om och [men. Frågan var vid ett tillfälle nära avslag, men så bordlades den till efter påsk, och slutligen enades man om dessa 20,000, som en del tveksamma ansågo vara ett särskilt högt belopp. Det är givet, att eftersom det var en kompromiss, ville jag inte äventyra beslutet, och inför en sådan risk måste jag säga, att 20,000 är bättre än ingenting. Hade vi delat upp oss i statsutskottet, så hade det kanske gått därhän, att det inte blivit ett enda öre. En sådan utgång ville jag inte medverka till, och vi stodo därför eniga: kompromissen, om jag så får kalla den, höll. Det var visst en, tror jag, som gick på avslag i andra kammaren, fast han vid frågans behandling inte yttrade någonting därom.

Nu har denna sak kommit igen. Jag sade i början av mitt anförande, att om riksdagen en gång fattat ett beslut, vill den väl gärna höra vilka omständigheter, som inträffat, som kunna motivera att den ändrar sin ståndpunkt. Det är därför jag fortfarande böjer mig för den mening, som fått majoritet i statsutskottet. *Jag måste böja mig för den för att inte på något sätt äventyra vad som redan har beslutats*, och som jag sade, är bättre än ingenting. Det är min förklaring till saken. Jag tycker det hela är upprörande, en stor orättvisa har begåtts mot en person. Jag kan endast beklaga, att förhållandena äro sådana, att man måste låta saken passera och inte kunna betala fullt ut ersättning för den skada, som han anser sig ha lidit. Ty man har icke gått domarens beslut för nära, om man tillämpar vad rimligt och billigt är. Känslans rätt bör också ha utrymme i vårt offentliga liv.»

Vidare yttrade sig i debatten herr Rosén, men hans yttrande synes visa, att han utgått från felaktiga förutsättningar. Herr Rosén har uppenbarligen gjort sig skyldig till ett beklagligt misstag, så mycket mer beklagligt som han har tillmätt den omständighet, i vilken han misstagit sig, en avgörande betydelse. I målet är det upplyst, att Clementz hos kommandanten sökte tjänstledighet under viss tid för att ordna sina enskilda angelägenheter före avflyttningen från Malmö. En så lång tjänstledighet, som av Clementz begärts, var kommandanten obenägen att bevilja, i följd varav Clementz måste åtnöja sig med en kortare tids tjänstledighet. *Det var alltså icke ledighet från den tidigare tjänsten i Malmö som förvägrades honom*, vilket herr Rosén utgick ifrån, utan ledighet från den nya tjänsten i Boden.

Det har förklarats, att kommandanten handlagt utnämningsärendet felaktigt; och under processens gång och även i den av Högsta domstolen avkunnade domen har det hänvisats på kommandantens ansvarighet. Nu torde det väl dock utan vidare vara klart för vem som helst, att kommandanten kunnat förklaras skadeståndspliktig, endast om han samtidigt kunnat göras ansvarig för tjänstefel. Om han icke kunnat dömas till ansvar för tjänstefel, så hade detta betytt, att han icke begått något tjänstefel och att han följaktligen icke heller kunnat ådömas skadeståndsplikt. Lagstiftningen är så beskaffad, att Clementz icke ens har kunnat få sin rätt prövad i den av Högsta domstolen antydda riktningen.

En annan bevekelsegrund till att ånyo motionera i ärendet hava vi funnit i den omständigheten, att spörsmålet om lagstiftning angående det allmännas ansvarighet för sina ämbets- och tjänstemäns rättsstridiga myndighetsutövning väl så småningom tränger sig fram även i vårt land. Frågan är väl blott huru snart. Detta slag av lagstiftning har man redan i vissa andra länder, och kunna vi i detta sammanhang hänvisa till förhandlingarna å det femtonde nordiska juristmötet i Stockholm den 27—29 augusti 1931, vilka föreligga i tryck. Därur kan inhämtas, att sådan lagstiftning existerar i Tyskland, Frankrike och Holland, men av de nordiska länderna blott i Finland. Ute i världen lär den allmänna uppfattningen allt mer gå i den riktning, som angives av de nämnda ländernas berörda lagstiftning. Om i Sverige funnits en sådan lagstiftning, så hade Clementz icke behövt bliva lidande av kommandantens påstådda tjänstefel; staten skulle då utan vidare ha blivit pliktig att ersätta skadan fullt ut, och staten hade sedan eventuellt fått vända sig mot kommandanten för att i sin ordning få ersättning av honom.

På grund av vad sålunda anförts, få vi hemställa,

att riksdagen måtte medgiva, att till förre kommissarien vid fästningspolisen i Boden E. A. Clementz må utbetalas dels ett belopp av 14,624 kronor 1 öre jämte 5 % ränta å 34,624 kronor 1 öre från den 4 juni 1928 och dels även ytterligare ett belopp av 1,286 kronor 50 öre, det sistnämnda beloppet såsom ersättning för de kostnader, han haft för att söka sin rätt.

Stockholm den 22 januari 1932.

R. Lundquist
i Rotebro.

Nils Holmström.